

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-son (4- jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 3 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Hamroyev Asliddin Umed o'g'li

“GULSHANUL MULUK” (“SHOHLAR GULSHANI”) ASARI – MANG’ITLAR HUKMRONLIGI DAVRI MUARRIXLIGI NAMUNASI 13-18

Bazarbayeva Shohsanam Muratovna

SIRDARYO VILOYATIDA VETERINARIYA SOHASIGA OID ISLOHOTLAR (XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI) 19-23

Asadova Dilnoza Innatovna

O‘ZBEKISTONDA RAQS SAN’ATI SOHASIDA KADLAR TAYYORLASH MASALASI TARIXI VA BUGUNI 24-28

Ҳайитов Умед Яҳёевич

ЎЗБЕКИСТОН ССР МУВАҚҚАТ ИНҚИЛОБИЙ ҚЎМИТАСИ (МАРКАЗИЙ РЕВКОМ)НИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИ ВА ФАОЛИЯТИ 29-34

Омонова Сарвиноз Ориф қизи

ЎЗБЕКИСТОНДА СОВЕТ ДАВРИДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТНИНГ ҲОЛАТИ ... 35-42

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Алимханова Нигора Алимхановна

ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 43-52

Mahmudova Dilafruz Hasanovna

KORPORATIV BOSHQARUVNING AYRIM NAZARIY JIHATLARI 53-60

Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNING EKONOMETRIK MODELASHTIRISH 61-69

Меҳмоналиев Улугбек Эркинжон угли

СУЩНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИИ СЛУЖБЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ . 70-75

Паязов Мурод Максудович

“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ МЕТОДИКАСИ 76-86

Шадибекова Дилдор Абдурахмановна

ЛОГИСТИЧЕСКИЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА И ПРОБЛЕМЫ ЕГО РАЗВИТИЯ 87-92

Malikova Dilrabo, Khudoiberdieva Maftunabonu

INNOVATIVE HR MANAGEMENT: NECESSITY AND METHODS OF APPLICATION 93-99

Мамажонов Одинахон Алишер қизи

КОРХОНАЛАР БОШҚАРУВИДА ИННОВАЦИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ 100-106

Nozimov Eldor Anvarovich

ELEKTRON TIJORATNI RIVOJLANISHDA O‘ZBEKISTON VA HORIIY DAVLATLARNING O‘RNI 107-115

Буранова Жазира Эргаш қизи

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ НА ИНКЛЮЗИВНЫЙ РОСТ ГОСУДАРСТВА 116-120

<i>Худойназаров Фахритдин Хаитович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ	121-127
<i>Бахтиёров Бобур Баходир ўғли</i> ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА БАНК ЛИКВИДЛИЛИГИНИ БОШҚАРИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	128-136
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> O'ZBEKISTON SHAROITIDA INVESTITSIYA RISKLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	137-145
<i>Yuldashev Shadiyor Shuxrat o'g'li</i> OLIY TA'LIM O'QUV JARAYONLARIDA ZAMONAVIY VEB TEXNOLOGIYALARI INTEGRATSIYASI	146-150
<i>Baxtiyrov Asrorbek Azizjon o'g'li</i> TIJORAT BANKNING KREDIT SIYOSATI ASOSLARI, UNING IQTISODIY MOHIYATI	151-159
<i>Saidov Shohruh Mirzo</i> SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS OF CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	160-169
<i>Kunduzova Kumrixon Ibragimovna</i> IQTISODIY RIVOJLANISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR FAOLIYATIDAGI JORIY AKTIVLAR TUSHUNCHASI VA UNING O'RNI	170-177
<i>Inomjon Matkarimov</i> AGROKIMYO BIOKIMYO XIZMATLARI IJTIMOY IQTISODIY SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING SWOT TAHLILI	178-183
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>G'aybullayev Otabek Muxammadiyevich</i> JAMIYATDA ESTETIK MADANIYAT RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSLARI	184-189
<i>Masharipova Gularam Kamilovna</i> MAHMUD IBN MUHAMMAD IBN UMAR AL-CHAG'MINIYNING «AL-MULAXXAS FI-L-HAY'A» RISOLASINING NUSXALARI VA QOZIZODA RUMIYNING SHARHI	190-198
<i>Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна</i> ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ИБН СИНО И ИХ РОЛЬ В УКРЕПЛЕНИИ ДУХОВНО- ЦЕННОСТНЫХ ОСНОВ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЦИВИЛИЗАЦИИ	199-206
<i>Urinov Xushnudjon Abdulomitovich</i> TA'LIM VA KASB-HUNAR ISLOHOTLARI GENEZISI: KASBIY FAOLIYAT VA MEHNATGA MUNOSABATNING TARIXIY SHAKLLANISHI	207-220
<i>Азизкулов Акрам Абдурахмонович</i> ШАРҚШУНОС УИЛЬЯМ ЭРСКИН ТАДҚИҚОТЛАРИДА БОБУРИЙЛАР СУЛОЛАСИ ТАРИХИНИНГ ЁРИТИЛИШИ	221-227
<i>Kenjayev Ulug'bek Muratovich</i> BEFARQLIK HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR RIVOJI	228-232
<i>G'aybullayeva Laylo Safarboyevna</i> MAHALLADA YOSHLAR SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA IJTIMOY-FALSAFIY RIVOJLANISH MASALALARI	233-238

<i>Xo'janova Tamara Jo'raevna</i> YOSHLAR MA'NAVİYATIGA TAHDID VA ULARDAN O'ZINI ONGLI HIMOYA QILISH KO'NIKMALARI	239-245
<i>Jabborova Saodat Sattorovna</i> MA'NAVİY SALOHİYATNING IJTIMOİY TARAQQIYOT MANBAI SIFATIDA XUSUSIYATLARI	246-252
<i>Xusanov G'olib Elmurodovich</i> O'ZBEK OILALARINING RIVOJLANISHIDA AXLOQIY TAFAKKUR MASALALARI	253-257
<i>Azzamxodjaeva Shaхноза Саидматмабoвна</i> МУСУЛЬМАНСКОЕ БОГОСЛОВИЕ, СВЯЩЕННЫЙ КОРАН И ТВОРЧЕСТВО НАВОИ В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФСКОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ	258-265
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	266-270
<i>Qunishev Ulug'bek Ulashevich</i> NEMIS KLASSIK FALSAFASIDA JAMIYAT RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI AXLOQIY VA ESTETIK OMILLAR	271-275
<i>Turdiyoboev Bozor Xudoyberdievich</i> ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР ТАРИХИЙ ЯХЛИТЛИК НАМОЁН БЎЛИШ ШАКЛЛАРИ СИФАТИДА	276-282
<i>Kenjayeva Dilrabo Rominovna</i> MARKAZIY OSIYO MUTAFAKKIRLARI TA'LIMOTIDA O'ZLIKNI ANGLASH TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	283-287
<i>Azamatova Gulrukh Islom qizi</i> SOCIOCULTURAL ASPECTS IN KARL POPPER'S PHILOSOPHY IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATION	288-293
<i>Toшпулатова Ширин Мухиддиновна</i> ЭТИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	294-302
<i>Yuldasheva Dilorom Yuldashevna</i> SCIENTIFIC ATTITUDE TO CONSCIOUSNESS AND ITS INFLUENCE ON THE FIELD OF EDUCATION	303-307
<i>Bekchanov Xudoybergan O'rinovich, Yusupova Firuza Hajiboy qizi,</i> <i>Yuliyeva Sohiba Shuhrat qizi</i> МАКТАВГАЧА YOSHDAGI KATTA GURUH TARBIYALANUVCHILARDA IJTIMOİY VA KOMMUNIKATIV QOBILIYATNING RIVOJLANISHI	308-314

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Ткебучава Ирина Георгиевна</i> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	315-320
<i>Ikromxonova Firuza Ikromovna, Jazira Nursultanqizi</i> TIPOLOGIK TAHLIL - KOMPOZITSIYA VA JANR (TARIXIY ASARLAR MISOLIDA)	321-327

Ashurova Maftuna Asqar qizi

LINGUACULTURAL PECULIARITIES OF THE CONCEPT “HAPPINESS” IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES 328-334

Mustafayeva Saodat Burxanovna

SALIM ASHUR SHE’RLARIDA LINGVOMADANIY BIRLIKLAR VOSITASIDA VOQELIKNI BADIY TALQIN ETISH 335-340

Abdulxayeva Nodirabegim Ixtiyorjon qizi

DRAMATIK ASARLARNI TARJIMA QILISHDA LEKSIK-SEMANTIK, LINGVOKULTUROLOGIK MASALALAR 341-346

Xajiyeva Dilfuza Adambayevna

FOLKLOR VOSITALARINING ZAMONAVIY ADABIYOTDAGI O’RNI VA O’RGANILISHI 347-351

Jumanova Sevara Xolmurod qizi

KIYIM KECHAK NOMLARI TILNING BOYISH MANBAI SIFATIDA 352-356

Hojaliyev Ismail Tadjibayevich, Ismailova Sayyora Tolkinovna

MATN NAZARIYASINING SHAKLLANISHI 357-366

Abdullaev Ulmasbek Khairullayevich

LITERARY WORKS AS THE MOST IMPORTANT AND WELL-ACCLAIMED COMPONENTS OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE NATION 367-370

Maxmudova Fotima Maqsud qizi

TYPES OF MEDIA TEXT LANGUAGE 371-375

Maxmudova Zuhra Maqsud qizi

BADIY TARJIMANING TILSHUNOSLIKDAGI AHAMIYATI 376-380

Davronova Zulfiya Boboyevna

UZBEK- FRENCH RELATIONS AS A BINDING PART OF INTERNATIONAL CULTURAL AND HISTORICAL EXPERIENCE 381-386

Hakimova Dilrabo Yo’ldoshovna

TERMINOLOGIYA SOHASINING TARIXI VA DOLZARB MUAMMOLARI XUSUSIDA 387-392

Мадрахимов Тулибай Абдукаримович

СЎЗЛАШУВ НУТҚИНИНГ ТИЛ ФУНКЦИОНАЛ ВАРИАНТЛАРИ ОРАСИДА ТУТГАН ЎРНИ 393-395

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Ergashev Ikrom Abdurasulovich

SOLIQ INTIZOMINI BUZISH BILAN BOG’LIQ HUQUQBUZARLIKLAR UCHUN JAVOBGARLIKNING AYRIM JIHATLARINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI 396-402

Куатбек Гулнар Куатбековна

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ МЕСТНОЙ ВЛАСТИ 403-409

Jurayev Dilmurot Mukhtarovich

ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN ON ALTERNATIVE RESOLUTION OF DISPUTES ARISING FROM ADMINISTRATIVE AND PUBLIC LEGAL RELATIONS 410-415

Mirakhmedova Fazilat Khokim kizi

CRIMES OF MANUFACTURING AND SELLING PHARMACEUTICALS IN A WAY TO DANGER THE LIVES AND HEALTH OF INDIVIDUALS (Evaluation of Türkiye and Uzbekistan legal system) 416-428

Касимов Нодиржон Содикжонович

ҚАСДДАН ОДАМ ЎЛДИРИШ ЖИНОЯТЛАРИНИНГ УМУМЙ ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ 429-438

Кутыбаева Елизавета Дуйсенбаевна, Есенбаев Джанибек Таирович

ЭКОЛОГИК ТУСДАГИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДАН МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 439-445

Джалилов Сардор Шавкатович

ҲУҚУҚ МАНБАЛАРИ ВА НОГИРОНЛИГИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ЖАРАЁНИ 446-453

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Mirzayev Qodir Toirovich

ZAMONAVIY XOR SAN'ATI TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 454-458

Васильченко Ольга Анатольевна

ИСТОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО ИСКУССТВА В УЗБЕКИСТАНЕ 459-463

Эрназаров Алишер Эргашевич, Бекмурадов Зариф Хуррамович

ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ МОДУЛЛИ ВА ЛОЙИХАЛАШТИРИЛГАН ТУРЛАРИ ҲАМДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ 464-470

Mattiyeva Feruza Begmatdulobovna

TARJIMONLIK MALAKASINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLINGVISTIK VA DIDAKTIK XUSUSIYATLARI 471-477

Jurayev Bobomurod Tojiyevich

ABU ALI IBN SINO QARASHLARIDA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI 478-482

Umurova Ma'rifat Yoshiyevna

XALQ QO'SHIQLARI VATANPARVARLIK TUYG'USINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA 483-486

Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi

INGLIZ TILIDA AKADEMIK YOZUV TUSHUNCHASI VA UNING TALABALAR ILMIY FAOLIYATIDAGI AHAMIYATI 487-492

Rajabiy Aziz Xasanovich

VOKAL ARTISTI FAOLIYATIDA SAHNA MAHORATINING O'RNI 493-497

Omanov Rashid Sherqobilovich

O'QUVCHILARDA EKOLOGIK TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARINI TO'G'RI TASHKIL ETISH 498-501

Салимов Ақром Хайитович

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА ОИЛА, МАҲАЛЛА ВА МАКТАБ ҲАМКОРЛИГИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ 502-507

Mamatmurodov Sharofjon Khudoyarovich

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI 508-514

Ли Екатерина Владимировна

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИННОВАЦИЙ И ИННОВАЦИОННОЙ

ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 515-523

Ахмедова Нафиса Исаходжаевна, Азаматов Абдулло Исахўжа ўғли, Лутфуллина Румия Анваровна

ЁШ ТЕННИСЧИЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА
ҲАРАКАТЛИ ЎЙИНЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 524-533

Очилова Мехрибон Суратовна, Хамроева Феруза Асроровна

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ И ИХ

КЛАССИФИКАЦИЯ 534-541

Amonov Mirjon Namozovich

IJTIMOIY PEDAGOGIK FAOLIYAT VA UNING ASOSIY FUNKSIYALARI 542-547

Sharipov Habibullo Abduqahhorovich

TALABALARNING IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING O'RNI VA
AHAMIYATI 548-552

Yaxiyaxonova Muxiba Maxmudjonovna

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING IT SAVODXONLIGINI
OSHIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH 553-560

Xakimova Gulshan Abduxalilovna

JISMONIY TARBIYA VOSITALARI ORQALI YOSH BOLALARNI SIFATLARINI
TARBIYALASH 561-565

Nazarov Rustam Irkinovich

TECHNOLOGY FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN HIGHER
TECHNICAL EDUCATION FIELDS (IN THE EXAMPLE OF ENGLISH LANGUAGE) 566-570

Muqimova Fotima Abduqaxor qizi, Muqimova Zuxra Abduqahor qizi

CHIZMACHILIK DARSLARIDA O'QUVCHILARNING GRAFIK SAVODXONLIGINI
RIVOJLANTIRISHDA O'YINLI TEXNOLOGIYALADAN FOYDALANISHNING
AFZALLIKLARI 571-576

Sulaymanova Dildora Nazarovna, Giyasova Shaxnoza Abdurafikovna

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KREATIV TAFAKKURINI LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH
VOSITASIDA RIVOJLANTIRISH MODELI 577-585

Usmonova Matluba Nosirovna

O'QUVCHILARDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI TARBIYALASH
METODIKASINING KREATIV PEDAGOGIK YONDASHUVI 586-590

Ustaev Abdurazzoq Qurbonovich

MILLIY KURASH SPORT TURINING FUNKSIYALARI VA MAQSADGA ERISHISHDAGI
VOSITALARI 591-596

Shoimqulova Nigina Xolmurodovna, Yadigarova Sitara Bahromovna

ADDRESSING CHALLENGES IN TEACHING ENGLISH IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES: A
SCHOLARLY EXAMINATION 597-603

Yeshanov Marat Urazaliyevich

INGLIZ TILINI O'QITISHDA BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PRAGMATIKANING AHAMIYATI
LANGUAGE] 604-616

Tursunova Shahnoza Bekchanovna

JAMOATCHILIK FIKRINI SHAKLLANTIRISHDA JAMOATCHILIK BILAN ALOQALARNING
O'RNATISH 617-622

Atoyeva Gulshoda Rabimovna

OILADAGI ZO'RAVONLIKNING O'SMIR XULQIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI 623-628

Musinova Ruxshona Yunusovna, Qurbonova Aziza Davlat qizi

JABRLANUVCHI SINDROMI, UNING ASOSIY SABABLARI VA BELGILARI 629-635

Jamolova Mokhigul Bakhtiorovna

METHODS OF DEVELOPING THE CRITICAL THINKING ABILITY OF PRIMARY CLASS
STUDENTS THROUGH FAIRY TALES 636-641

Джалилов Сардор Шавкатович
Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
Давлат ва ҳуқуқ институти докторанти
e-mail: bozorovsardor9807@gmail.com

ҲУҚУҚ МАНБАЛАРИ ВА НОГИРОНЛИГИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ЖАРАЁНИ

Аннотация. Ушбу мақолада ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш борасида қабул қилинган ҳужжатлар ва ногиронлиги бўлган шахслар ҳуқуқларини таъминлашда уларнинг аҳамияти, шунингдек ҳуқуқ манбаларининг кодификация қилиниш жараёни ёритиб берилган. Шу билан бирга, миллий қонунчилигимиз ва бош қомусимиз Ўзбекистон Республикаси Конституциясидаги айнан ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг асослари келтирилган.

Калит сўзлар: ҳуқуқ манбалари, халқаро шартномалар, умумэтироф этилган тамойиллар, конвенция, ногиронлиги бўлган шахс, "Ногиронлар ўн йиллиги", паралимпия.

Sardor Djalilov,
PhD student of the Institute of State and Law of the
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

SOURCES OF LAW AND THE PROCESS OF CODIFYING THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES

Abstract. This article describes the documents adopted on the provision and protection of the rights of persons with disabilities and their importance in ensuring the rights of persons with disabilities, as well as the process of codification of legal sources. At the same time, the principles of protecting the rights of persons with disabilities in our national legislation and the Constitution of the Republic of Uzbekistan are provided.

Key words: sources of law, international agreements, universally recognized principles, convention, person with disabilities, "Decade of Disability", Paralympics.

Джалилов Сардор Шавкатович,
докторант Института государства и права
Академии наук Республики Узбекистан

ИСТОЧНИКИ ПРАВА И ПРОЦЕСС КОДИФИКАЦИИ ПРАВ ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ

Аннотация. В данной статье описаны принятые документы по обеспечению и защите прав инвалидов и их значение в обеспечении прав инвалидов, а также процесс кодификации источников права. При этом предусмотрены принципы защиты прав лиц с ограниченными возможностями в нашем национальном законодательстве и Конституции Республики Узбекистан.

Ключевые слова: источники права, международные договоры, общепризнанные принципы, конвенция, человек с ограниченными возможностями, «Десятилетие инвалидности», Паралимпийские игры.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI1Y2024N62>

Кириш. Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларини ҳимоя қилиш ҳар қандай мамлакатнинг давлат сиёсатидаги инсонпарварлик ва ижтимоий йўналишнинг ифодасидир. Айнан аҳолининг, хусусан, айрим тоифаларнинг, масалан ногиронлиги бўлган шахсларнинг қўллаб-қувватланиши давлатга жамиятдаги ижтимоий муаммолар ва уларнинг сабабларини тушунишга ёрдам беради. Шу боис ҳам ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш борасида мазкур ҳуқуқ нормаларини кодификация қилиш масаласи муҳим ўрин тутди.

Назарияда **ҳуқуқ манбалари** деганда ҳуқуқий нормаларни ифодалашнинг ташқи шакли тушунилади. **Манбалар** - бу ҳуқуқий муносабатлар субъектлари ўртасидаги муносабатлар тартибга солинадиган нормалардир.

Ҳуқуқда манбалар шартли равишда асосий ва ёрдамчи манбаларга бўлинади. Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларига оид манбаларни худди шундай таснифлаш мумкин.

Ногиронлиги бўлган шахслар ҳуқуқининг **асосий манбаларига** халқаро шартномалар ва халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган тамойиллари, миллий қонунчилик асосида қабул қилинган нормалар киради.

Халқаро шартномалар, асосий манбалар сифатида, ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятларни белгилаш, ўзгартириш ёки бекор қилиш тўғрисида ёзма равишда тузилган халқаро ҳуқуқ субъектларининг ихтиёрий равишда келишилган иродасини ифодалайди.

Умумэътироф этилган тамойиллар [1] халқаро ҳуқуқ субъектлари учун умумий ҳуқ-атвор қоидаларини белгилайди. Шунингдек, ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларига оид принципларни шартли равишда қуйидагиларга бўлиш мумкин: асосий, умумий, ўзига хос ва миллий.

Муҳокама. Биринчи марта 1924 йилда универсал халқаро ташкилот даражасида кодификация масаласи Миллатлар Лигаси Ассамблеяси 17 экспертдан иборат халқаро ҳуқуқни прогрессив кодификация қилиш учун доимий орган - Экспертлар қўмитасини ташкил этишни назарда тутувчи махсус резолюция қабул қилганида пайдо бўлди.

Ҳозирги вақтда халқаро ҳуқуқ нормаларини кодификация қилишда БМТ муҳим рол ўйнайди, Уставининг 13-моддасига мувофиқ қуйидагиларни белгилайди: “1. Бош Ассамблея тадқиқотларни ташкил қилади ва қуйидаги мақсадлар учун тавсиялар беради:

а) ... халқаро ҳуқуқнинг прогрессив ривожланишини ва унинг кодификациясини рағбатлантириш”.

“Прогрессив ривожланиш” атамасидан фойдаланишда (15-модда) “...халқаро ҳуқуқ билан тартибга солилмаган ёки давлатлар амалиётида ҳуқуқ ҳали ривожланмаган масалалар бўйича Конвенция лойиҳасини тайёрлаш”ни тушунади. Шу билан бирга, “кодификация” атамаси “...кенг давлат амалиёти, прецедентлари ва доктриналари мавжуд бўлган соҳаларда халқаро ҳуқуқ нормаларини аниқроқ шакллантириш ва тизимлаштириш” маъносида ишлатилади [2].

Одатда халқаро ҳуқуқда манбалар доирасини ўрганишда БМТ халқаро суди Статутининг 38-моддасига мурожаат қилинади, унда “1. Унга берилган низоларни халқаро ҳуқуқ асосида ҳал этишга мажбур бўлган суд қуйидагиларни қўллайди:

а) низоли давлатлар томонидан аниқ тан олинган қоидаларни белгилайдиган умумий ва махсус халқаро конвенциялар;

б) халқаро одат, ҳуқуқий норма сифатида тан олинган универсал амалиётнинг исботи сифатида;

в) маданиятли халқлар томонидан тан олинган ҳуқуқнинг умумий тамойиллари;

д) 59-моддада кўрсатилган банд билан суд қарорлари ва доктриналари, турли миллатларнинг жамоат ҳуқуқи бўйича малакали мутахассислари ҳуқуқий нормаларни аниқлашда ёрдамчи восита сифатида.

2. Ушбу қарор суднинг ишига рухсат бериш ҳуқуқини чекламайди, агар томонлар бунга рози бўлса” деб кўрсатиб ўтилган [3].

Ҳозирги вақтда ногиронлиги бўлган шахсларнинг муаммолари замонавий шароитда умумэтироф этилган халқаро норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ҳисобга олмаган ҳолда кўриб чиқиши мумкин эмас, масалан:

1948 йил 10 декабрдаги “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси” БМТга 217 (III) резолюцияси билан қабул қилинган.

1952 йил 26 августдаги ХМТ “Ижтимоий таъминотнинг минимал стандартлари тўғрисида”ги 102-Конвенцияси.

1955 йил 22 июндаги ХМТ “Ногиронларни қайта тайёрлаш тўғрисида” 99 тавсияси.

1958 йил 25 июндаги ХМТ “Меҳнат ва касбларни камситиш тўғрисида”ги 111-Конвенцияси.

1966 йил 16 декабрдаги “Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт”, БМТга 2200 а (XXI) резолюцияси билан қабул қилинган.

1967 йил 29 июндаги ХМТ “Ногиронлик, қарилик ва боқувчисини йўқотганлик учун нафақалар тўғрисида”ги 128-Конвенцияси.

1969 йил 1 декабрдаги “Ижтимоий тараққиёт ва тараққиёт декларацияси”, БМТга 2542 а (XXIV)нинг қарори билан қабул қилинган.

1971 йил 20 декабрдаги “Ақлан заифлар доиралари декларацияси”, БМТга 2856 (XXVI) резолюцияси билан қабул қилинган.

1975 йил 20 июндаги ХМТ “Инсон ресурсларини ривожлантириш тўғрисида”ги 142-Конвенцияси.

1975 йил 6 майдаги БМТнинг ЕКОСОС 1921 (LVIII) “Ногиронликнинг олдини олиш ва ногиронларнинг меҳнат қобилиятини тиклаш тўғрисида”ги қарори.

1975 йил 9 декабрдаги “Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги декларация”, БМТга 3447 (XXX) резолюцияси билан қабул қилинган бўлиб, у биринчи марта “ногиронлиги бўлган шахс” атамасини аниқлади, тушунчанинг мазмунини очиқ бериш учун илк қадамлардан бири бўлди. Ҳужжат давлатлар учун тавсия этилган бўлиб, ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш соҳасида халқаро ва миллий ҳуқуқни ривожлантиришга қаратилган.

1975 йил 16 декабрда Бирлашган Миллатлар ташкилоти 1981 йилни “Тўлиқ иштирок этиш ва тенглик” шиори остида ўтказиладиган “Халқаро ногиронлар йили” деб эълон қилди.

1982 йил 3 декабрдаги БМТга 37/52-сонли қарори билан қабул қилинган ногиронлиги бўлган шахсларга нисбатан муносабат бўйича Бутунжаҳон ҳаракат дастури.

1983-1992 йиллар БМТ томонидан “Ногиронлар ўн йиллиги” деб эълон қилинди, БМТга 1982 йил 3 декабрдаги 37/53-сонли резолюцияси билан қабул қилинди.

ХМТ “Ногиронларни касбий реабилитация қилиш ва иш билан таъминлаш тўғрисида”ги 159-Конвенцияси. Конвенция 1985 йил 20 июнда кучга кирган.

1989 йил 20 ноябрдаги “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенция.

1990 йилдаги Болаларнинг омон қолиши, ҳимояси ва ривожланишини таъминлаш бўйича Бутунжаҳон декларацияси.

1991 йилдаги Руҳий касалларни ҳимоя қилиш ва руҳий саломатликни яхшилаш тамойиллари.

1993-2002 йиллар БМТнинг ЕКОСОС Осиё ва тинч океани учун ЕСКАТО 49/3 резолюцияси эълон қилинди. 2002 йил 22 майда ЕСКАТО резолюцияси 58/4 “20 асрда Осиё-тинч океани минтақасида ногиронлиги бўлган одамларнинг очик, арзон ва тенг ҳуқуқли жамиятини қуриш тўғрисида”, унда ногиронлиги бўлган шахсларнинг Осиё – тинч океани ўн йиллигини яна ўн йилга 2003-2012 йилларга узайтириш тўғрисида эълон қилинди.

1993 йилдаги Ногиронларни касбий реабилитация қилиш ва иш билан таъминлаш тўғрисидаги Конвенция ва тавсиялар.

1993 йил 25 июндаги Вена декларацияси ва инсон ҳуқуқлари бўйича “Бутунжаҳон конференцияси” томонидан қабул қилинган ҳаракатлар дастури.

1993 йил 20 декабрда БМТга 48/96 резолюцияси билан қабул қилинган “Ногиронлар учун тенг имкониятларни таъминлаш учун стандарт қоидалар”.

1994 йилдаги ЮНЕСКОнинг “Алоҳида эҳтиёжли шахслар таълими соҳасидаги тамойиллар, сиёсат ва амалий фаолият тўғрисида”ги Саламан декларацияси.

1995 йил март ойида Бутунжаҳон саммитида қабул қилинган Копенгаген декларацияси ва ҳаракатлар дастури.

1995 йил Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги декларация.

2001 йил 22 майда Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти жаҳон соғлиқни сақлаш Ассамблеясида ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини таъминлаш мақсадида “Фаолият кўрсатиш, ҳаёт фаолияти ва соғлиғини чеклашнинг халқаро таснифи”нинг янги тахририни тасдиқлади.

Шу билан бирга, халқаро ташкилот ва конференциянинг юқоридаги принциплари, декларациялари ва қарорлари халқаро ҳуқуқнинг императив нормалари эмас, балки тавсия манбалари сифатида ҳаракат қилишини айтиш лозим.

БМТнинг “Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенцияси 2006 йил 13 декабрдаги 61/106 БМТга резолюцияси билан қабул қилинган, 2008 йил 3 майдан кучга кирган. Ўз тузилишига кўра, Конвенция 8 боб ва 50 та моддадан иборат. Ушбу ҳужжатнинг ўзига хос хусусияти шундаки, Конвенция XXI асрда тузилган инсон ҳуқуқлари соҳасидаги биринчи келишув ва ногиронлиги бўлган шахсларнинг

ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги биринчи кўп томонлама Универсал Конвенция ҳисобланади.

Конвенция ногиронлиги бўлган шахслар учун умумий тамойилларни, иштирокчи давлатларнинг маърифий ва тарбиявий ишларни олиб бориш бўйича умумий мажбуриятларини, ногиронлиги бўлган аёллар ва ногиронлиги бўлган болалар тоифаларини, ҳар бир инсоннинг яшаш учун ажралмас ҳуқуқини белгилайди ва ногиронлиги бўлган шахслар томонидан бошқалар билан тенг равишда самарали фаолиятини амалга оширишини таъминлаш учун барча зарур чораларни кўради, хавф ва фавқулодда гуманитар вазиятлар, одил судловдан фойдаланиш, эркинлик ва шахсий дахлсизлик, қийноқ ва шафқасиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситувчи муомала ва жазо турларидан озод бўлиш, эксплуатация ва зўравонликдан озод бўлиш, ҳаракат ва фуқаролик эркинлиги, мустақил турмуш тарзи ва маҳаллий ҳамжамиятга жалб қилиш, индивидуал ҳаракатчанлик, фикр ва эътиқод эркинлиги ва маълумотларга кириш, шахсий ҳаёт, уй ва оила, таълим, соғлиқни сақлаш, ҳабилитация ва реабилитация, меҳнат ва бандлик, етарли турмуш даражаси ва ижтимоий ҳимоя, сиёсий, ижтимоий ва маданий ҳаётда иштирок этиш, дам олиш ва спорт билан шуғулланиш, халқаро ҳамкорлик ва мониторинг ҳамда бошқаларни таъминлашни назарда тутди.

2023 йил март ҳолатига кўра 193 та давлат ва Европа Иттифоқи Конвенциянинг иштирокчилари, 96 та давлат факултатив протоколнинг иштирокчилари ҳисобланади.

Ўзбекистон 2009 йилда Конвенцияни имзолади ва 2021 йилда ногиронлиги бўлган шахслар “ҳаётнинг барча жабҳаларида бошқалар билан бир қаторда ҳуқуқий лаёқатга” эга эканлигини тан олган ҳолда ратификация қилди [4].

2022 йил 19 декабрда Ўзбекистон Республикасида ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияни амалга ошириш бўйича 2023 — 2025 йилларга мўлжалланган миллий ҳаракатлар режаси ишлаб чиқилган ва унга кўра Ўзбекистон Республикасида Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенцияни амалга ошириш бўйича 2023 — 2025 йилларга мўлжалланган Миллий ҳаракатлар режаси ҳамда ушбу режа ижроси юзасидан «Йўл харитаси» тасдиқланган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикасида Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенцияни амалга ошириш бўйича 2023 — 2025 йилларга мўлжалланган Миллий ҳаракатлар режасининг ижросини таъминлаш чораларини кўриши белгиланган. Мазкур ҳужжат ҳукумат томонидан фуқаролик жамияти институтлари, халқаро ташкилотлар ва хорижий шериклар билан яқин ҳамкорликда ишлаб чиқилган. Ўзбекистон Республикаси БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича Кенгаши аъзоси сифатида Конвенцияни миллий Қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётига татбиқ этиш бўйича миллий ҳаракатлар режасини тасдиқлаш мажбуриятини олади. Конвенция бўйича мамлакат мажбуриятларини бажариши тўғрисидаги дастлабки нота 2023 йилда тақдим этилган.

Конвенциянинг факултатив протоколи унга қўшимча битим бўлиб, у 2006 йил 13 декабрда қабул қилинган ва 2008 йил 3 майда кучга кирган. Факултатив протокол Конвенцияга мувофиқ индивидуал шикоятларни кўриб чиқиш тартибини белгилайди, шунингдек “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро битим”, “Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро битим”, “Аёлларга нисбатан камситишнинг барча шакллари тугатиш тўғрисида”ги конвенцияда ҳам назарда тутилган. “Ирқий камситишнинг барча шакллари тугатиш тўғрисида”ги конвенция

ва бошқа ҳужжатларда, шу билан бирга, томонлар ногиронлиги бўлган шахслар ҳуқуқлари қўмитасининг Конвенцияга мувофиқ ҳуқуқлари бузилганлигини билдирган шахслар ёки гуруҳларнинг шикоятларини кўриб чиқиш ваколатини тан олишга рози, агар бу содир бўлган бўлса, шунингдек қўмита иштирокчи давлатдан маълумот сўраш ва унга тавсиялар бериш ҳуқуқига эга. Бундан ташқари, томонлар қўмига Конвенциянинг "...жиддий ёки тизимли бузилишларини" текширишга, ҳисобот беришга ва тавсиялар беришга рухсат беришлари мумкин.

Ўзбекистон 2013-2022 йилларда ногиронлиги бўлган шахсларнинг янги Осиё-тинч океани ўн йиллигини бошлаган Осиё-тинч океани минтақасида ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳақиқий ҳуқуқларини таъминлаш бўйича Инчон стратегиясини қабул қилди.

Бу борада 2015-2030 йилларда табиий офатлар хавфини камайтириш бўйича Sendai Framework дастури мавжуд. Бунда БМТ Бош қотибининг маърузалари муҳим аҳамиятга эга [5].

Ёрдамчи манбаларга халқаро ташкилотларнинг қарорлари, миллий қонунлар, суд қарорлари, таълимотлар, олимларнинг тушунчалари (*opinio juris gentium*), урф-одатлар, одатлар, хушмуомалалик, адолат, диний меъёрлар ва ахлоқ киради.

Миллий манбаларга Ўзбекистон Республикасининг 1992 йилги Конституцияси киради ва унда илгари "ногиронлиги бўлган шахс" атамаси ишлатилмаган. 2023 йил 30 апрелдаги референдумга тайёргарлик жараёнида Ўзбекистон Республикасининг янги Конституциясига 57, 70 ва 115-моддаларига биринчи марта "ногиронлиги бўлган шахс" атамаси киритилди ҳамда референдум ижобий натижаларига кўра кучга кирди.

Хусусан, 57-модданинг биринчи қисмида "меҳнатга лаёқатсиз ва ёлғиз кексалар, ногиронлиги бўлган шахслар ҳамда аҳолининг ижтимоий жиҳатдан эҳтиёжманд бошқа тоифаларининг ҳуқуқлари давлат ҳимоясидадир", учинчи қисмида "давлат ногиронлиги бўлган шахсларнинг ижтимоий, иқтисодий ва маданий соҳалар объектлари ва хизматларидан тўлақонли фойдаланиши учун шарт-шароитлар яратади, уларнинг ишга жойлашишига, таълим олишига кўмаклашади, уларга зарур бўлган ахборотни тўсқинликсиз олиш имкониятини таъминлайди" деб белгиланганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Бундан ташқари, 70-моддада "Ўзбекистон Республикасида касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар ташкилотлари, фахрийлар, ёшлар ва ногиронлиги бўлган шахслар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ҳамда фуқароларнинг бошқа бирлашмалари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади" деб кўрсатилган.

Шунингдек, 115-моддасининг 3-бандида "аҳолини, шу жумладан ногиронлиги бўлган шахсларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизимининг самарали фаолият кўрсатишини таъминлайди" деб Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ваколати кенгайтирилганлигининг гувоҳи бўлишимиз мумкин.

Ўзбекистонда қонунчилик даражасида 26.12.2016 йилдаги "Кексалар, ногиронлар ва аҳолининг бошқа ижтимоий ҳимояга муҳтож тоифалари учун ижтимоий хизматлар тўғрисида"ги 415-сонли Ўзбекистон Республикаси Қонуни, "Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари тўғрисида"ги қонун (Олий Мажлис Қонунчилик палатаси томонидан 22.07.2020 йилда қабул қилинган, Сенат томонидан 11.09.2020 йилда

тасдиқланган, Президент томонидан 15.10.2020 йилда имзоланган, 16.01.2021 йилда кучга кирган) мавжуд. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “Янги Ўзбекистоннинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган ривожланиш стратегияси тўғрисида”ги фармонида ногиронлиги бўлган шахслар ҳуқуқи масалалари бўйича “пенсия тайинлашда болаликдан 18 ёшгача ногиронлиги бўлган болаларга ғамхўрлик қилиш вақтини иш стажига киритиш” қайд этилган.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Инсон шаъни ва қадр-қимматини ошириш ва эркин фуқаролик жамиятини янада ривожлантириш орқали инсонпарвар давлат қуриш тўғрисида”ги Фармонида 1-иловада 66-мақсад ногиронлиги бўлган шахсларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг турмуш даражаси ва сифатини оширишнинг самарали тизимини шакллантириш мақсадида қуйидагиларни белгилайди:

Ногиронлиги бўйича камситишнинг олдини олиш, ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини амалга ошириш учун тенг шарт-шароитларни таъминлаш ҳамда уларни бузганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш.

Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини таъминлаш соҳасида Умумэътироф этилган халқаро нормалар ва стандартларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш.

Тиббий-меҳнат экспертизаси ва ногиронликни аниқлашнинг шаффоф, замонавий усуллари ва мезонларини жорий этиш, ногиронлиги бўлган шахсларга тиббий-ижтимоий ёрдам даражаси ва сифатини ошириш.

Ногиронлиги бўлган шахсларнинг оила, жамият ва давлат билан ўзаро муносабатларини мустаҳкамлаш, уларнинг қулай муҳитда бўлиши, шаҳар йўловчилар транспортига, ижтимоий ва бошқа инфратузилма объектларига тўсқинлик қилмасдан кириш учун зарур шарт-шароитлар яратиш.

Ногиронлиги бўлган шахсларни жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётига жалб этиш ва фаол иштирокини таъминлайдиган инклюзив таълим ва ишга жойлаштириш тизимини такомиллаштириш.

Ногиронликни аниқлашнинг ижтимоий моделига босқичма-босқич ўтиш.

Бундан ташқари, ушбу ҳужжатнинг 68-мақсади Олимпия ва Паралимпия ҳаракатини ривожлантиришга қаратилган.

Шу билан бирга, ёзги Паралимпия спорт турларини ривожлантиришда Паралимпия спортчилари орасида соғлом турмуш тарзини янада ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Хусусан, имконияти чекланган фуқаролар ўртасида ушбу ташаббусни тарғиб қилиш;

спорт таълим муассасаларида Паралимпия спорт турлари рўйхатига киритилган спорт турларини ташкил этиш орқали Париж-2024 Паралимпия ўйинлари учун 100 дан ортиқ лицензияларни қўлга киритиш.

Ёшларни спортга жалб қилиш ва қамраб олиш.

2026 йилгача қишки ва экстремал спорт турларини, шу жумладан тоғчанғи спортини ривожлантириш мақсадида энг илғор ва инновацион технологияларни жалб этган ҳолда потенциал ҳудудларда зарур инфратузилмани яратиш.

Мавжуд салоҳият ва имкониятлардан келиб чиққан ҳолда спортчиларни қишки Олимпия ва Паралимпия ўйинларига тайёрлаш бўйича минтақаларнинг ихтисослашуви.

Қишки спорт турларига ихтисослашган ҳудудларда тегишли спорт турларини ривожлантириш, миллий жамоа аъзоларини шакллантириш ва 2023 йилдан бошлаб уларнинг халқаро мусобақаларда иштирок этишини таъминлаш. Қишки спорт турларини ривожлантиришни рағбатлантириш ва қўллаб-қувватлаш, 2026 йилги қишки Олимпия ўйинлари учун камида 10 та лицензияни қўлга киритиш.

Хулоса. Ҳозирги вақтда юқорида келтирилганлар ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини янада такомиллаштириш учун асос бўлган асосий ҳужжатлардир, бунинг оддий изоҳи қуйидагича:

биринчидан, ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари, уларни таъминлаш ва ҳимоя қилиш ҳар доим инсоният учун долзарб бўлиб келган;

иккинчидан, халқаро ва миллий шартномалар ҳамда урф-одатлар, суд амалиёти ва нуфузли олимларнинг асарларида ўз ўрнини топган етарли даражадаги илмий-назарий, ҳуқуқий ва амалий база мавжуд;

учинчидан, давлатлар халқаро ҳуқуқнинг асосий субъектлари сифатида ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича ҳамкорликни халқаро, минтақавий ва маҳаллий нормалар асосида тартибга солишга интилишади.

Шунингдек, ногиронлиги бўлган шахсларга оид халқаро ва миллий нормаларнинг йилдан йилга мукаммаллашган ҳолда такомиллашиб бориши уларнинг ҳуқуқларини амалда тўлиқ таъминлаш учун олиб борилаётган сай-ҳаракатларнинг ёрқин ифодасидир.

Адабиётлар/Литература/References:

1. 1945 йил 26 июндаги БМТ Низоми ва БМТ Халқаро суди статуту; 1949 йил 12 августдаги I-IV Женева конвенциялари, 1977 йил 8 июндаги I-II қўшимча протокол; Декларация «О принципах международного права, касающиеся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН» от 24 октября 1970 г.; Принципы международного сотрудничества в отношении обнаружения, ареста, выдачи и наказания лиц, виновных в военных преступлениях и преступлениях против человечества от 3 декабря 1973 г.; Заключительный акт по безопасности и сотрудничеству в Европе от 1 августа 1975 г.; Статут Международного уголовного суда от 17 июля 1998 г.
2. 1945 йил 26 июндаги БМТ Низоми ва БМТ Халқаро суди Статуту.
3. 1945 йил 26 июндаги БМТ Низоми ва БМТ Халқаро суди Статуту.
4. Халқ сўзи. Ўзбекистон Республикасининг “Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияни (Нью Йорк, 2006 йил 13 декабрь) ратификация қилиш ҳақида”ги қонуни (07.06.2021 йил қабул қилинган, 08.06.2021 йилдан кучга кирган). <https://xs.uz/ru/post/o-ratifikatsii-konventsii-o-pravakh-invalidov-nyu-jork-13-dekabrya-2006-goda>; Сенат Республики Узбекистан. «Сенат ратифицировал Конвенцию о правах инвалидов». <https://senat.uz/ru/lists/view/2946>; Пресс-релиз Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 18 мая 2021 года. <https://t.me/qonunchilikpalatasi/4388>.
5. Доклад Генерального секретаря ООН. Стратегия ООН по инклюзии людей с инвалидностью. 8 октября 2022 г.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 3 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).